

Atrf: Gümüş, M. (2023).
Geleceğin tarih yazımını inşa etmek: VIII. Tarih Yazımı Çalıştayı'ndan notlar ve izlenimler. *İctimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ss. 358-362.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved:
06 / 09 / 2022

Kabul / Accepted
05 / 12 / 2022

Geleceğin Tarih Yazımını İnşa Etmek: VIII. Tarih Yazımı Çalıştayı'ndan Notlar ve İzlenimler

Constructing the historiography of the Future: Notes And Impressions From The Viiith Workshop on Historiography

Musa GÜMÜŞ^a

DOI: [10.33709/ictimaiyat.1171738](https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1171738)

(Vaka Takvimi)

VIII. Tarih Yazımı Çalıştayı 5-6 Kasım 2021 tarihleri arasında, “*Tarihçilik Eğitiminde Tez Çalışmaları: Nasıl Yazılır? Nasıl Yazılmaz?*” konusu işlenmek üzere Bandırma’da toplandı. Çalıştay, kırkın üzerinde tarihçi bilim insanının katılımıyla gerçekleşti. Çalıştay, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesinin ev sahipliğinde, tarihyazımı.org’un katkıları ve Balıkesir Büyükşehir Belediyesinin destekleriyle gerçekleştirildi.

Çalıştay Ahmet Şimşek’in açılış konuşması ile başladı. Şimşek Lisansüstü tez çalışmasının, *bir alana ilişkin Lisansüstü sürecin en değerli ve en önemli aşaması olarak* tanımlayarak “*doktora tezi akademisyenin bir nevi kimliği*”dir dedi. Tez çalışmasının programda yer alan derslerde kazanılan bilgi ve becerilerin oluşan birikimle hem öğrenilenlerin bir anlamda test edildiği hem de süreç içerisinde yapılan araştırma ile alana katkı sağlamanın amaçlandığını söyledi. Buradaki katkı ifadesini önemsemek gerekiyor. Zira bu, bilimsel ilerlemenin en önemli dinamiğidir. Tarihçilik eğitiminde de bu böyle düşünülebilir. Tarih disiplininin diğer alanlardan farklı özelliklere sahip olduğunu ifade Şimşek, tarihçinin çalışmalarını etkileyen sınırlılıklarına değindi.

Tarihsel bilginin üretiminde kendine has bir sürecin olduğu, tarihçinin gözlem ve deney yapma imkânının olmamasına karşın bilimsel yöntem içerisinde tanımlanan yol ve yöntemlere sahip olduğunu söylenebilir. Bu noktadan hareket eden Şimşek, tarihçinin, geçmişten kalan kanıtları inceleyerek (bir tür gözlemdir) kanıtlara dayalı bir anlatım inşa ettiğini; bu haliyle de diğer disiplinler gibi bilimsel bir metodolojiye sahip olduğunu vurgud.

Şimşek’in konuşmasını çalıştayda tartışılacak olan konulara yönelik sorularla tamamlaması anlamlıydı. Bazıları dikkat değerdi:

- ✓ Tez çalışması nedir, neden yapılır, nasıl yapılır, niye yapılır ve niye yaptırılır?
- ✓ “Tezin tezi” nedir, nasıl olabilir?
- ✓ Tez yazımında arşiv mi teori mi önemlidir, bu denge kurulum?
- ✓ Bitirme Tezinde maksadımız nedir, amaca uygun bir işleyiş var mı?
- ✓ Master Tezi, Doktora Tezine bir hazırlık mıdır, yoksa lisans sonrası bilgi ve görgüyü arttırmak için bir yol mudur?

^a Doç. Dr. Musa GÜMÜŞ, Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Email:

musagumus@hotmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

[Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\) Lisans ile lisanslanmıştır.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

- ✓ Tezler konu temelli mi olmalı yoksa problem temelli mi, neden ve nasıl yapılabilir?
- ✓ Tezin yöntemi nedir? Nasıl yazılabilir?
- ✓ Danışmanlık sorunları nelerdir ve bunları nasıl iyileştirilebilir?
- ✓ Tez çalışmalarında interdisiplinerliğe nasıl kapı aralanabilir?
- ✓ “Tezini saklamak” ne demektir?
- ✓ Tez paylaşım imkânları ve sorunları nelerdir?

Çalıştay, İlhan Tekeli Hoca'nın açılış konferansı, meseleye dair birkaç önemli soru ile başladı. İlhan Tekeli'nin sorduğu sorular, aslında “*Tarihçilik Eğitiminde Tez Çalışmaları: Nasıl Yazılır? Nasıl Yazılmaz?*” odak noktasını bütünüyle ilgilendirmekteydi. Bu sorular, İlhan Hoca'nın anlatımı göz önünde bulundurularak bir başlık altında ele alınabilir.

Bilimsel yayın nedir? Doktora nasıl bir bilimsel yayındır?, Doktora nedir, hoca ile öğrenci arasında karşılıklı rıza ile nasıl yapılır? ve durum Türkiye’de nasıldır?, Doktorada sağlıklı bir diyalog nasıl kurulur?

Tekeli, bilimsel yayının, toplumsal bir ürün, kamusal bir mal olduğunu söyledi. Her bilimsel yayının bu açıdan akademinin sınamasına tabi olduğunu, doktora tezininse bilimsel yayın olma özelliğinden daha fazlasını ifade ettiğini belirtti. Ona göre doktora akademiye giriş anahtarıdır. Kapasiteyi test eden bir özelliğe sahip olan doktora, yeterlilik aşamasının yeni bir sürecidir. Peki, neyi test eder? Epistemolojik bilgi ile ilgisi vardır. “Yeni bilim”in bilgisi üzerinde bir uzlaşmadır. Doktoradan da bilimsel bilgiye katkı sağlaması beklenir. Bu açıdan bakıldığında bilimsel bilgiye katkı yapmanın farkındalığıdır. Bu, farkındalığın fark edilmesi için önemlidir.

Tekeli, doktorada, hoca-öğrenci ilişkisine dikkat çekerek, karşılıklı rızaya dayanan bir yolculuğu ifade ettiğini belirtti. Ona göre öğrenci-hoca ilişkisi, soru sorma üzerinden yeni bir inşa süreci olarak işlemesi halinde, doktorada kaliteyi belirleyen bir ilişki biçimi oluşmuş demektir. Doktora, öğrenci ve hoca tarafından birlikte geliştirilen ve bölüşülen bir heyecanla yapılmıyorsa yük haline gelir. Hem akademi hem de akademi dışında nitelikli insan yetiştirme amacı taşıması gereken bir platform olması dolayısıyla bahsedilen rızaya dayanan öğrenci-hoca iş birliğinin önemi daha da açık hale gelecektir.

Türkiye’de doktora eğitiminde bazı sorunların varlığını Batı’ya kıyasla daha geç gelmesiyle ilgili gören Tekeli, üniversite reformunun, bilimsel bilgi üretiminde lisansüstü eğitim için alan açtığını söyledi. Yüksek Ziraat Enstitüsü reformuyla doktora eğitimi verilmeye başlandığını tarih alanındaki ilk doktora ise 1940’lı yıllar gibi daha geç bir dönemde söz konusu olduğu söyledi.

İlhan Hoca'nın değindiği bir başka konu, doktora özelinde değindiği etik meselesidir. Bunların, *intihal* ve *kalpazanlık* başlığı altında toplanabileceğini belirterek, özellikle sahte belge ve bilgi üretimini, en önemli ve sorunlu tarafı olarak görür. Bu sorunun iki tarafının olduğuna da işaret ederek, temel meselenin doktoranın, hoca ile öğrenci arasındaki müzakerelerden ortaya çıkmış olması, öğrencinin kendini iyi yetiştirmesi ise tez konusundaki sorunları en aza indireceğinin altını çizerek, ortaya çıkacak sorunlarda sadece öğrencilerin suçlanmasının da doğru olmadığını ifade eder. Çünkü bahsedilen sorunlar, akademik öğretimin toplam sorunlarının bir sonucu olarak çıkmış olabileceğini de göz önüne almak gerekir. Doktorada yapılmış bir etik dışı hareketin yakalanmaması büyük bir cezadır. Çünkü bu, ömür boyu taşınmak zorunda kalınan vicdan azabına dönüşür; zihnimizde de bu haliyle kendini hissettirir. Öyle ki, bu psikolojik sorunlara bile yol açabilir.

Doktorada diyalogun tek taraflı usta-çırak ilişkisi içinde hapsedilmesi durumunda, yeniliğe açık bir öğrenci yetiştirilmesi mümkün olmayacağını vurgulayan Tekeli’ye göre usta çırak ilişkisi içinde paradigmanın paylaşılması doktora için bir fırsattır. Hoca da bu süreçte kendini yenileyen ve bunu usta-çırak ilişkisine yansıtan bir aktör olabilmelidir. Bu usta-çırak ilişkisinin

niteliğini arttıracaktır. Bu da doktoranın düşünce macerasına katkıda bulunmasını sağlayacak önemli bir aşamadır.

İlk oturum İbrahim Şirin'in, "*Türkiye'de Tarih Tezlerinin Son 30 yılı: Bir Bilanço Denemesi*" başlıklı anlatımını ise tarih tezleri ile ilgili niceliksel bilgiye ayırmıştır. Usulü, yöntem ve teknik olmak üzere ikiye ayıran Şirin, bunun tez yazımında önemli bir yerde durduğuna vurgu yapmıştır. Tez yazımının en önemli iki yönüne işaret ederek bunları özgürlük ve kapasite etrafında ele alınması gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu iki önemli unsur, tezdeki nitelik sorununu ortadan kalkmasına katkıda bulunacağına işaret etmiştir.

Türkiye'deki tarih tezlerinin 1980 ila 2020 yıllarındaki bilanço dökümünü niceliksel bir dökümünü yapan Şirin, Türkiye'de bu dönemde tez yazımlarında hangi kaynakların daha ağırlıkta olduğu bilgisini vermiştir. Buna göre, arşiv ve defter çalışmalarının büyük bir ağırlığa sahiptir. Tarih tezlerinin yaklaşık %90'ının arşiv ve defter çalışmalarına ayrılmış, buna karşın beklenmedik bir şekilde muhalefat çalışmasının azlığı söz konusudur.

Şirin'in vurgularından biri diğeri, tez yazımını ya da Türkiye'de genel anlamda yazmada etkili olan iki unsur vardır. Bunlardan biri paradigma diğeri ise devlet dorsesidir.¹ Bu iki unsur yazma eylemi ve yazı içeriğini etkilemektedir. Yine geçmişle kurulan ilişki biçimi de bu yazma işine etki ettiğini ifade eden Şirin, "ulu bir geçmişe dayanmak" zorunluluğunun varlığının altını çizmektedir. Osmanlıların da bu bağlamda, "Kayılık" üzerinden kendine bir ulu geçmiş yarattığını ifade etmiştir.

Çalıştay'daki bir diğeri oturum, Sami Aslan'ın "*Yazma Eserleri Yeni Bir Yaklaşımla Çalışmak*" başlığı ile sunduğu çalışması üzerinde şekillenmiştir. Burada ele alınan konu, Molla Lütü'nin istinsah kayıtları örneği ile zemin bulmuştur. Bu tür metinlerin ideolojik arka planı olduğu gerçeğinden hareket ederek mesele yaklaşmak gerekliydi. Aynı şekilde dönemin münevver kadrolarının yazma ve istinsah etme konularında farklı anlayışlar, müverrihin yazdıklarının hilafına da olsa kendi "doğru"larını istinsah kayıtlara iliştiğini; en azından yazarın yazdıklarını karartma pahasına yaptıkları, bu anlatım örneğinden çıkarılabilir. Dolayısıyla bu eserler ideolojik birer propaganda unsuru olabilir mi ya da dinî düşüncenin ideolojileştirilmesine zemin hazırladı mı? sorularını doğurmuştur. Konuşmacıya göre istinsahlardaki görülen çoklu anlam izleri bunu doğrular niteliktedir. Yani istinsahlarla birlikte anlamda da çoğalma olmuştur. Bu hem bir imkânı hem de hakikat yolcuğunda çatallaşan yolların varlığını göstermektedir. İmkân olarak, dönemin fikrî yetkinlik seviyesini, yolların çatallanması olarak anlam çoğalması ve hakikatin dışında bir yol tutturulmasına zemin hazırlamaktadır. Müzakerelerde ise yeni bir yaklaşımın zorunlu olduğu yönündeki fikrin önemine vurgu yapıldı.

Üçüncü oturumda Turan Açıık, "*Şerriye Sicillerini Yeni Bir Yaklaşımla Çalışmak*" başlığı ile ele aldığı konuyla, şerriye sicillerinin kaynak olarak sunduğu imkânlarla değinilirken, tez çalışmalarındaki önemine vurgu yapılmıştır. Açıık, sunumunu, Trabzon Şerriye Sicilleri örneğiyle şekillendirerek mahrose ve medine kavramlarının, dönemin yönetim, anlayış ve hatta meşruiyetin siyasal karşılığı konularına eğilmek üzere kullanılabileceğini belirterek şöyle devam etti. Medine ve mahrose, iki farklı anlayış ve yönetim ideolojisinin bir yansıması olarak okunabilir mi ya da şehrin kendi imkânlarını daha bağımsız bir şekilde yaratmada kat ettiği mesafe ile ilişkili midir? Bu, soru aynı zamanda modernitenin şehir ve merkezi idarede bir etki yaratmış mıdır? sorusuna da imkân hazırlayabilir. Neticede Medine ve mahrose kavramlarının İbn Haldun'un kavramlarına bağlanması gerekliliğini ifade ederek yeni bir bahse geçebiliriz. Bu konuyla alakalı olarak da şöyle bir soru sorulabilir, bu soru yeni çalışmalara imkân sağlamada faydalı olabilir: Medine ve mahrose kavramlarının tercihi ya da iktisadî yapının değişimine bağlamak mümkün müdür?

¹ Şirin, "devlet dorsesi bazı dönemler yeniden, yeni şeylerle doluyor, 2000'li yılların başında bunu tekrar gördük" ifadesiyle tarihçiliği etkileyen süreçleri işaret etmiştir.

Dördüncü oturumda Serkan Yazıcı'nın, "*Basın Koleksiyonlarıyla Bir Tarih Tezi Çalışmak*" adlı sunumu, Osmanlı için modern sayılan bir kavramın ya da platformun tez yazımında nasıl bir yerde durması gerektiğine dair düşünce açılımları getirmesi noktasında ele alınabilir. Bu yüzden Osmanlı'da basın nedir? sorusuna dair bir iki şey söylemek gerekir. Yazıcı'nın şu ifadesinin, meseleye yeni yaklaşımlar getirilmesi açısından altı çizilmelidir. Yazıcı, "*Osmanlı'da gazeteler, devlet ve gazete kuran şahısların kendilerini ifade etme çabalarına hizmet etmektedir.*"² Bu ifade, kamuoyu, propaganda, farklı düşüncelerin, dolayısıyla muhalif tavırların kendine alan bulmasında basının etkisi ve etkinliğini ortaya koymaktadır. Bu da, basının önemli bir tarihî kaynak hüviyetinde olduğunu, dolayısıyla da, tarih araştırmalarında basın unsurlarının kullanılmasına dönük bilimsel bir kılavuz hazırlamanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Süreli yayınların etkili bir şekilde kullanılmasının ancak "haber odaklı yaklaşımın" terk edilmesi ile mümkün olacağına altını çizen Yazıcı, basın koleksiyonlarının önemine vurgu yapmıştır. Burada beliren en önemli mesele, ulusal bir basın-gazete ve mecmua koleksiyonunun en eksiksiz bir şekilde nasıl bir araya getirilebileceği noktasında gündeme geldi. Türkiye'de bütün kurumların arşivlerinde var olan nüshaların bir araya getirilmesinin çok önemli olduğu, tarih araştırmaları için de önemli imkânları beraberinde getireceğini ifade etmek gerekecektir.

Beşinci oturum, Hilmi Kaçar'ın, "*Osmanlı Kroniklerini Yeni Bir Yöntemle Çalışmak*" konusuna hasredilmişti. Kaçar, kroniklere eleştirel yaklaşımın gerekliliği üzerinden meseleye yaklaşmıştır. Zaten kendisinin doktora tezi de bu minvaldeydi. Bu yaklaşım bizce, kroniklerin yazım amaçlarına eğilmenin dönemin politik havasına dair bilgileri daha somut hale getireceği ortadadır. Kaçar sunumunda, önemli bir kavrama değindi. Bu, Colin Imber'in "oryantalist kara delik" suizannıydı ve bu, dönemin hakikatlerine ulaşma imkânlarının nasıl bir görünümde olduğuna dair merakını celb edecek nitelikteydi. Bu oturumda, Kaçar'ın, anlatımlarının yarattığı düşünce esintisiyle meşruiyet meselesini gündeme getirdi. Bu da, tarafımızda, "*meşruiyet ihtiyacı hükümdarların etrafında ya da karşısında var olan güç odaklarının hükümdarların konumlandırılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar*" yargısını oluşturmuştu ve not defterime bir derkenar şu soruyu yazmamı ve Kaçar'a sormamı sağlamıştı: "*Kroniklerde ifade edilen teorilerin siyasi-politik söylemlerin pratik uygulamalarını nasıl örneklendirebiliriz?*" Çalıştay tez yazımının sorunları ve imkânlarına ayrıldığı için örnekleriyle cevaplanmasını sağlayacak bir zeminde değildi. Meşruiyete dair, "meşruiyet kaygısı", ülkenin en geniş unsurlarınca kabul görme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve genel bir kabul görme düşüncesinden beslenmekteydi. Meşruiyet kavramının devlet ideolojisini nasıl bir yöne evirdiğinin hatta bunların hangi paradigmalara ele alması gerektiğinin ciddi bir metoda ve disiplinlere arası işbirliğine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmelim.

Altıncı oturumda Selim F. Adalı, "*Eskiçağ Kaynaklarını Yeni Bir Yaklaşımla Çalışmak*" konulu sunumuyla, kendi tez yazma sürecini, tecrübeleriyle ele alarak Eskiçağ kaynaklarına yeni yaklaşım açılımı getirmeye çalışmıştır. Adalı, Eskiçağ tarihçiliğinde, tarihçiliğin genelinde olduğu gibi disiplinler arası çalışma imkânlarına ihtiyaç duyduğunu ve bu iş birliğini, başta arkeoloji olmak üzere yapmaya çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca eskiçağ tarihi kaynaklarının okunmasında teknolojik imkânların önemli faydalarına da değinerek farklı disiplinlerin iş birliğinin önemini bir kez daha ortaya çıkacağını altını çizmiştir.

Çalıştayın kapanış oturumu, Ahmet Şimşek, Yunus Koç ve Yüksel Çelik'in konuşmaları ve bu konuşmalara dair tartışmalarıyla şekillenmiştir. Tartışma, belgelerin konumu ve tarihsel kavramlara ilişkin yaşanan karmaşasına etrafında içerik kazanmıştır.

"Belgenin konuşup-konuşmadığı" tartışmasında iki yönlü bir düşünce beyanı ortaya çıkmıştır. "Metnin suskunluğu ifadesi de yine bu tartışmalarda kullanılan anahtar cümle olmuştur. Bunun yanında, "*Belgeler çocuk gibidir siz onu konuşmazsanız o konuşmaz. Onu konuşurmak*

² Bu ifade, yazma işinin siyasal bir eylem olup olmadığı konusunun da gündeme gelmesini sağladı. Haldun Eroğlu, bu meseleye yaklaşımını "*Yazma ameliyesi politik bir eylemdir*" ifadesiyle ortaya koymuştur. Yine bu eylemin yer zaman politik olmayacağına dair karşı çıkışlar da söz konusu olmuştur.

gereklidir” cümlesi tartışmayı belgenin çok anlamlılığına kaydırması ve herkesin aynı belgeden farklı şeyler anlayabileceği yargısına götürmüştür. Diğer görüşe göre ise “belge zaten konuşuyordu” ve tarihçi onun ne dediğini anlamaya çalışmalıydı.

Kapanış oturumunda kavram kargaşası konusunda, tarihçiliğin önünde önemli bir sorun olarak durduğu ifade edildi. Kavram kargaşası tarihin inşasında da hakikat arayışına dair aşılması zor bir engeli ifade etmektedir. Aslında bu tartışmaya, bir sonraki tarihyazımı çalıştaylarından birinin odak noktasını “*kavramlar, kavramların anlam dünyasını belirleyen zihniyet ve tarih yazımı*” yapmak üzere teklifimizi de sunduk.

Tarihyazımı çalıştaylarına ilk kez katılan biri olarak bunun hem alana ilişkin ortak sorunlar konusunda tarihçileri bir araya getirmesi, hem de sorunlar ve çözümleri hakkında demokratik bir katılımı sürecin işletilmesini önemseydiğimi belirtmeliyim. Görünen odur ki Türkiye’de tarihçilik ve tarihyazımı konularında alınması gereken daha çok yol vardır. Bu tarz çalıştayların bu yolu bir nebze de olsa kısaltması adına yararlı olduğunu vurgulayarak sözlerimi tamamlamak isterim.

Kaynakça

<https://tarihyazimi.org>

<https://www.tarihyazimi.org/2021/11/22/viii-tarihyazimi-calistayi-sonuc-raporu-yayinlanmistir/>

<https://www.tarihyazimi.org/2021/11/10/viii-tarihyazimi-calistayi-fotograflari/>

<https://www.tarihyazimi.org/tarihyazimi-calistaylari-viii-tarihcilik-egitiminde-tez-calismalari-nasil-yazilir-nasil-yazilmaz-videolari/?do=tarihyazimi-calistaylari-viii-tarihcilik-egitiminde-tez-calismalari-nasil-yazilir-nasil-yazilmaz-videolari>